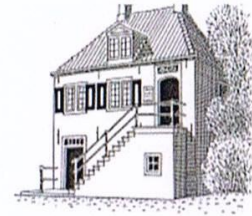

De verdwenen molens van Uitgeest en haar omgeving

Uitgeest, een dorp met een rijk historisch verleden

In Uitgeest Zuid zijn 11 straten vernoemd naar molens. Deze 11 molens maakten deel uit van de meer dan 1000 molens die in de omgeving van Uitgeest en Zaandam stonden. De 11 molens (watermolens en industriemolens) hebben in de afgelopen eeuwen dienst gedaan als:

- Poldermolen, om water af te voeren in natte tijden (De Spin), of juist om een hoog gelegen polder, in droge tijden, van water te voorzien (De Waterdief).
- Korenmolen (De Krijgsman).
- Olie- of verfmolen (De Daadelboom, De Vrede, De Cnollenbijter, De Herderin, De Bakker)
- Houtzaagmolen (De Juffer, de Hoop, de Sluiswachter).

Deze molens worden hierna uitvoerig beschreven.

Verskillende soorten molens

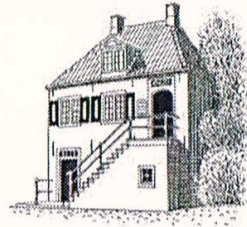
Windmolens werken allemaal volgens hetzelfde principe maar kunnen er toch heel verschillend uitzien.

Windenergie wordt door middel van een draaiwerk (wieken en assen en tandwielen) omgezet in mechanische energie, die gebruikt wordt om een werktuig aan te drijven. Op deze manier kan men water verpompen, graan malen of hout zagen. De wieken worden op de wind gezet d.m.v. een kruitwerk (zie ook foto 14). Dit kruitwerk kan in de molen of buiten de molen aangebracht zijn. De molens waarbij dit kruitwerk buiten de molen is aangebracht, noemen we wel buitenkruiters. Staat de molen op een stelling dan heten ze stellingmolens.

Stellingmolens

Een stellingmolen is een hoge windmolen boven op een stelling (bv. schuur). Deze molens staan meestal in bebouwd gebied en moeten hoog zijn om binnen de bebouwde kom voldoende wind te kunnen vangen. De wieken reiken dan ook niet tot op de grond. Om de molen te kunnen bedienen (bijvoorbeeld op de wind te zetten) moet er halverwege de hoogte een stelling zijn, die rondom de molen loopt. Vanaf deze stelling wordt de molen gekruide. Beneden heeft men dan genoeg ruimte

Vereniging Oud Uitgeest

over om veilig te kunnen werken. Ook heeft men dan geen last van de draaiende wieken en kan men dus geen tik van de molen krijgen.

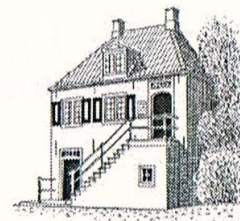
Stellingmolens zijn meestal korenmolens, oliemolens of houtzaagmolens. De hoogste stellingmolen is ongeveer 45 meter hoog en staat in Schiedam.

Foto 1: Stadsmolen Schiedam

Foto 2: De Corneliszoon, Uitgeest

Molens zonder stelling, waarvan de wieken bijna de grond kunnen raken, worden grondzeilers genoemd. Voorbeelden in Uitgeest zijn De Dog en de Kat.

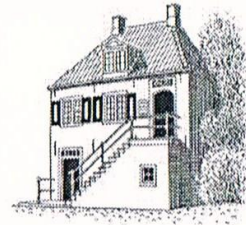

Foto 3: De Dog

Foto 4: De Kat

Vereniging Oud Uitgeest

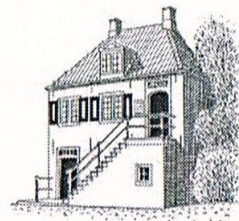

Poldermolens staan meestal in het vrije veld en kunnen dus genoeg wind vangen. Daarom zijn deze molens vaak minder hoog dan de molens in de bebouwde kom. De molens in de bebouwde kom ondervinden veel meer last van de omgeving. Daarom geldt er in de gemeente Uitgeest een bouwverbod binnen een cirkel van 200 meter rondom een molen.

Opkomst en ondergang van de industriemolens

In 1494 was Uitgeest een overwegend agrarisch dorp met 160 “haardsteden” (huis of boerderij). De dorpelingen hielden zich voornamelijk bezig met “coeyen, een wynich lanteling, met visschen ende met vogelen”. Omdat Uitgeest gelegen was aan een uitloper van de Schermer beschikte het over goede waterwegverbindingen. De Noordzee was over meerdere routes bereikbaar. De inwoners van Uitgeest gingen zich in toenemende mate toeleggen op de haringvangst en de scheepvaart. Dit werd vooral na 1500 steeds belangrijker. In de periode tussen 1533 en 1661 werden er al 202 zeereizen naar het Oostzeegebied, Frankrijk, Spanje en Portugal gemaakt. Het hoogtepunt lag tussen 1590 en 1620. Met 187 zeereizen. De meeste reizen vonden plaats op schepen van Uitgeester reders en in opdracht van Uitgeester kooplieden. Ook de haringvangst was belangrijk. Het dorp telde van 1590 tot 1640 steeds ca. 9 haringschippers. Na 1640 nam dit aantal steeds verder af. In 1669 waren er nog maar 3 Uitgeester haringschippers. De zeevaart had in Uitgeest diverse nijverheidstakken doen ontstaan, zoals zeilmakerijen, een touwslagerij, een taanderij, blokkenmakerijen en houtzagerijen. Uitgeest was toen dus een bloeiende gemeenschap met veel industrie en ambachtenschappen. Er was een klimaat geschapen waarin aan het einde van de 16e eeuw een persoon als Cornelis Cornelisz. uit Uitgeest een uitvinding kon doen als die van de houtzagerijen. Deze uitvinding had een enorme impact voor de opkomst van de houtindustrie van de Zaanstreek. Met een houtzaagmolen kon ongeveer 30 maal zo snel gezaagd worden als met de toen gangbare methoden (spierkracht). De Gouden eeuw was aangebroken! Doordat er sneller gezaagd kon worden, konden er ook sneller schepen gebouwd worden. De VOC werd opgericht en de Hollandse vloot was heer en meester op zee. Rond 1700 waren er vier oliemolens, een pelmolen, een hennepkloppersmolen, een verfmolen, een houtzaagmolen en een meelmolen. In de 2e helft van de 18e eeuw was het sprookje over. De economie zakte in elkaar, de prijzen daalden en door groeiende bedrijfslasten waren de bedrijven minder rendabel. Ook braken er in de

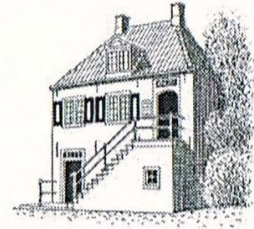
Vereniging Oud Uitgeest

18e eeuw veepestepidemieën uit en daalde het aantal inwoners van Uitgeest gestaag. Had het dorp in 1622 nog 2125 inwoners. In 1795 waren er nog maar 1178. Ook het aantal molens in de Zaanstreek neemt in die periode sterk af. Op dit moment zijn er nog 158 complete molens in Noord-Holland.

Uitgeester molens

Op de volgende pagina's worden de 11 molens besproken die vernoemd zijn d.m.v. een straatnaam in Uitgeest Zuid. Er zijn zoveel als mogelijk foto's en tekeningen van de desbetreffende molens getoond. Echter niet van alle molens zijn foto's beschikbaar. Bij deze molens zijn foto's of tekeningen van vergelijkbare types weergegeven.

De Hoop

Foto 5: Ansichtkaart uit 1905

Gegevens

Naam:	De Hoop
Ligging:	Aan de Binnenmeer
Locatie:	N 52,524300 O 4,715666
Plaats:	Uitgeest
Gemeente:	Uitgeest
Bouwjaar:	ca. 1630
Verdwenen:	1911 brand
Type:	Paltrokmolen
Aandrijving:	Windmolen
Categorie:	Verdwenen
Functie:	Zaagmolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 01799 b

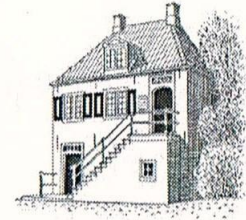
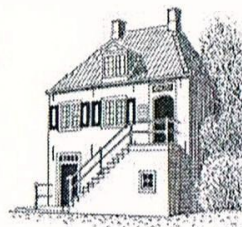

Foto 6: De Hoop aan de Binnenmeer

Geschiedenis

Cornelis Corneliszoon van Uitgeest bouwde zijn eerste zaagmolentje op een vlot. Uit dat ontwerp werd later de paltrokmolen ontwikkeld. Op foto 5 uit 1905 zien we de paltrokmolen De Hoop aan de Binnenmeer. De molen werd omstreeks 1630 gebouwd en ging in 1911 door brand verloren. Sommige eigenaren van de houtzaagmolen De Hoop waren ook burgemeester van onze woonplaats. Jan van Lith, burgemeester van Uitgeest in 1793, koopt de molen in 1797. Hij had acht kinderen, vijf zoons en 3 dochters. Zijn tweede zoon, Anthonie, was omstreeks 1853 burgemeester van Uitgeest en voor de helft eigenaar van de molen. Zijn vierde zoon, Jan, zien we al in 1815 als burgemeester van Uitgeest en ook deels als eigenaar van de molen. Na 1880 komt de molen in handen van de familie Roos. In 1911 ging de molen in vlammen op.

De Juffer

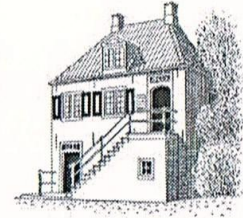

Foto 7: De Juffer, de eerste Houtzaagmolen

Gegevens

Naam:	De Juffer (opvolger van het Juffertje van 1592)
Ligging:	Aan weg en Zaan, iets ten noorden van het spoorwegviaduct
Locatie:	N 52,456165 O 4,813170
Plaats:	Zaandam- Oost
Gemeente:	Zaandam
Bouwjaar:	1596.
Verdwenen:	ca. 1692
Type:	Paltrokmolen
Aandrijving:	Windmolen
Categorie:	Verdwenen
Functie:	Zaagmolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 12489
Constructie:	Kruiwerk: Onderkruier

Vereniging Oud Uitgeest

Geschiedenis

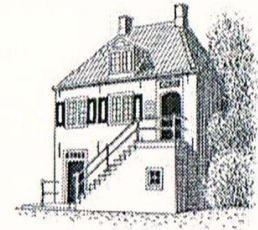
Na de eerste rumoerige jaren van de Opstand, keerde de rust terug. Amsterdam ontwikkelde zich stormachtig en de bouw- en grondstoffen die daarvoor nodig waren, kwamen van de meest voor de hand liggende plek: de Zaan, dichtbij en makkelijk over water te bereiken. Grote aantallen boomstammen, afkomstig uit het Duitse Rijnland, werden hier met de hand verzaagd.

In 1594 bouwde Cornelis Cornelisz van Uitgeest, die ook wel Krelis Lootjes werd genoemd en zichzelf omschreef als 'een eenvoudig huisman', (de grote waterstaatkundige Leeghwater hield het op 'een Uitgeester boer die ik zeer wel gekend heb') een kleine molen met een krukas, waarmee de rotatie van de wiken werd omgezet in een verticale beweging. Daardoor kon de machine een zaagraam aandrijven. Dat principe was niet nieuw; het was al eerder in Duitse, door water aangedreven, molens toegepast en stond ook in boeken beschreven. Waarschijnlijk heeft Cornelisz zo'n beschrijving onder ogen gehad. Ook zal het inspirerend voor hem zijn geweest dat hij zijn boerenbedrijf uitoefende op een erf dat tussen een timmerwerf en zijn schoonvaders korenmalende standaardmolen lag. Wel revolutionair was het om deze techniek in te bouwen in een door wind aangedreven molen.

Samen met zijn zwager Dirck Pietersz werkte Cornelisz zijn idee uit. Het kostte hem vervolgens drie jaar om geld met de vinding te verdienen. Nadat hij zijn molen, vervoerd op een vlot, tevergeefs in Amsterdam en uiteindelijk ook tevergeefs in Alkmaar had aangeboden, hapte een Zaankanter toe. In het voorjaar van 1596 verscheen het molentje in Zaandam en werd daar 'Het Juffertje' gedoopt, naar het klokkende molentje: het had al op de tekening bij de octrooiaanvraag iets weg van een getailleerd jurkje.

Als koper wordt de Zaanse Dirck Sijbrandsz genoemd. Deze vernufteling was in ieder geval erg betrokken bij 'Het Juffertje'. Sijbrandsz verbeterde en vergrootte de molen, waarbij het aantal zaagramen van (vermoedelijk) twee naar acht ging, en bouwde later de eerste zagende bovenkruier, 'De Grauwe Beer', aan de overkant van de Zaan. Nog weer later verrees 'De Juffer', een balkenzagende paltrok molen.

Vereniging Oud Uitgeest

Bijna honderd jaar bleef 'Het Juffertje', later ook wel 'Het Moertje' genoemd omdat het de moeder van alle houtzaagmolens was, in bedrijf als lattenzager. Het stond op een erf aan de Oostzijde, net ten zuiden van de huidige Willem Alexanderbrug. Vanaf die plek loopt nu de Cornelis van Uitgeeststraat het industriegebied in, om te eindigen bij de Jufferstraat.

Corneliszoon had de smaak van het molenbouwen te pakken. Het geldt dat hij met zijn houtzagertje verdiende (hij kreeg 300 gulden voor elke nieuwe molen die naar zijn ontwerp gebouwd werd), investeerde hij bijvoorbeeld in de ontwikkeling van een oliemolen met kantstenen in plaats van stampers om het oliehoudende zaad te kneuzen. Ook deze vinding werd in de Zaanstreek vlot toegepast. Daarnaast introduceerde hij een verbeterde krukas, waarvoor hij in 1600 octrooi kreeg.

We vinden Cornelisz voor het laatst terug in een archiefstuk van 1602. Ergens na dat jaar, waarschijnlijk in het voorjaar van 1607, is hij overleden en weer drie jaar later verlieten zijn octrooien. Dat zorgde voor een explosieve groei van het aantal molens die met zijn vindingen toegerust waren. Van de ruim zeshonderd industriemolens die rond 1700 in de Zaanstreek draaiden, werkten er minstens vijfhonderd met de uitvindingen van de 'eenvoudige huisman' Krelis Lootjes van de Meldijk in Uitgeest!

Foto 8: Plaats aan de Meldijk waar De Juffer op een vlot gebouwd werd

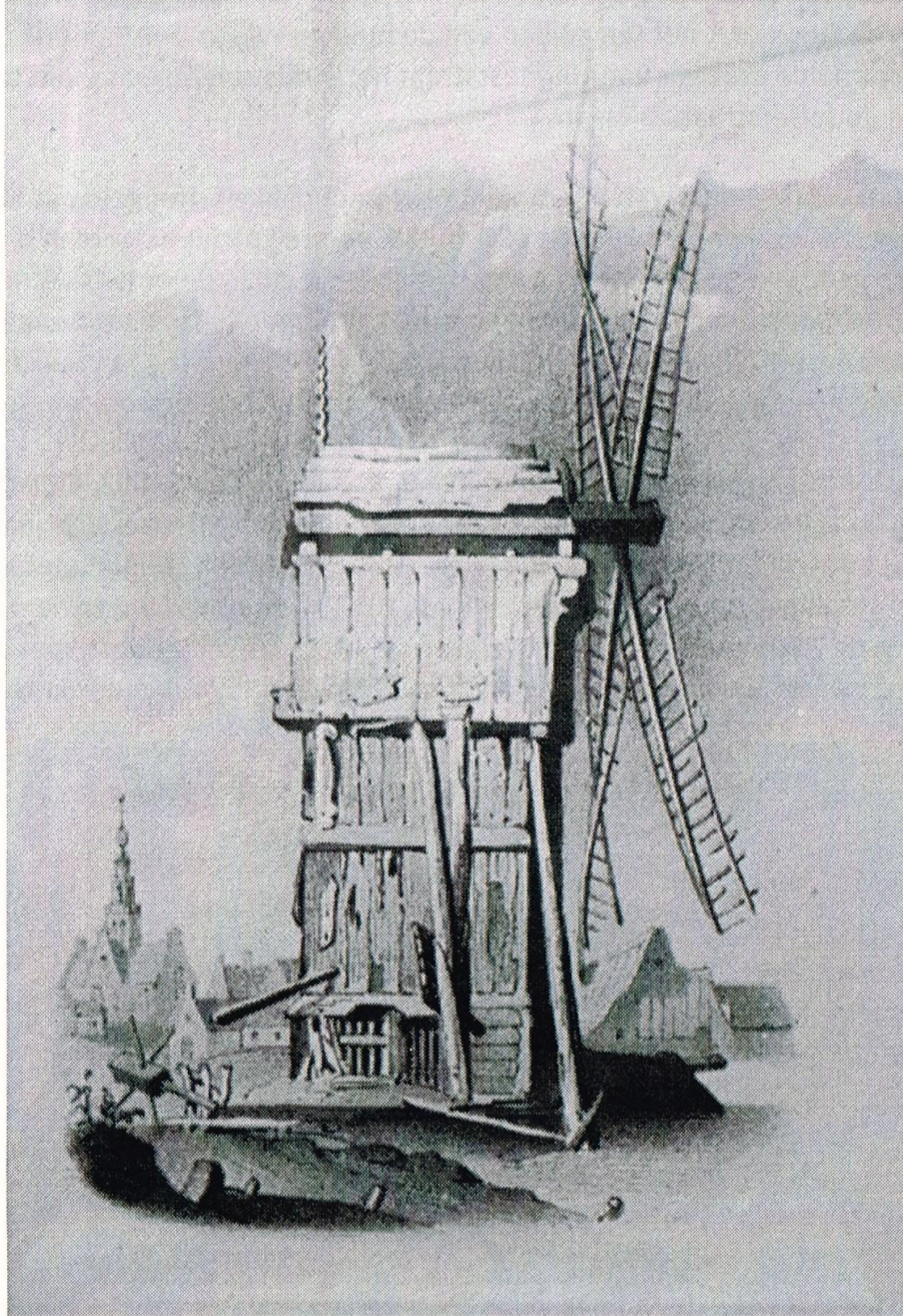
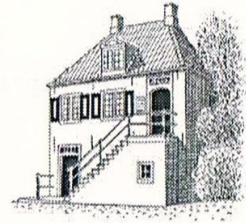
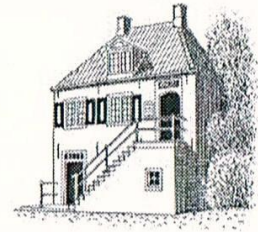

Foto 8: pentekening De Juffer

De Krijgsman

Foto 17: De Krijgsman

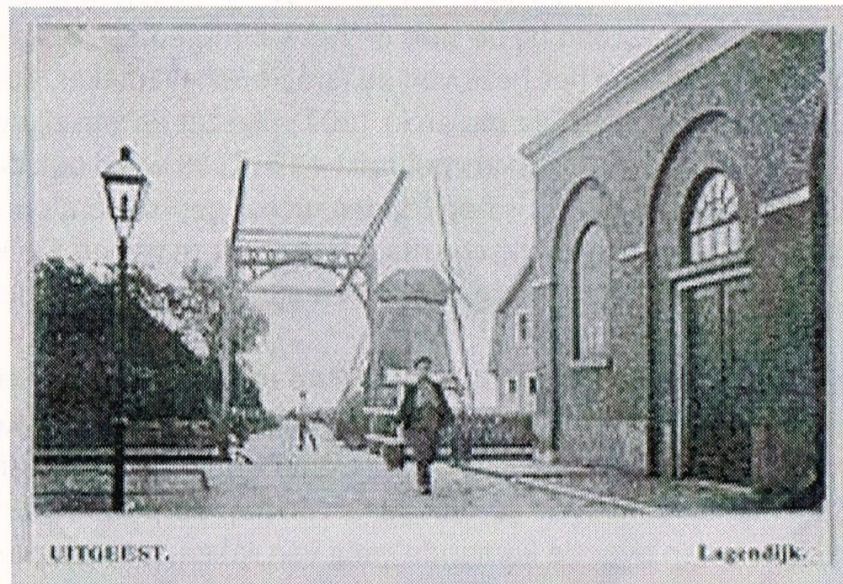
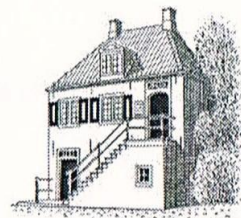

Foto 18: De Krijgsman aan de Lagendijk

Vereniging Oud Uitgeest

Gegevens

Naam:	De Krijgsman
Ligging:	Aan de Lagedijk
Locatie:	N 52,527429 O4,719141
Plaats:	Uitgeest
Gemeente:	Uitgeest
Bouwjaar:	1662 ca.
Verdwenen:	1902 onttakeld en in 1955 romp verwijderd
Type:	Grondzeiler
Voorganger:	De krijgsman (2 ^e , verdwenen)
Aandrijving:	Windmolen
Functie:	Korenmolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 000030 a
Constructie:	Romp: achtkantige bovenkruier Kruierwerk: Buitenkruier

Geschiedenis

Aan de Lagendijk in Uitgeest stonden oorspronkelijk meerdere molens. Vijf poldermolens, de 1^e t/m de 5^e Broekermolen (alleen de 2^e Broekermolen staat er nu nog) en een korenmolen. De korenmolen, een bovenkruier, gebouwd in 1662 heette De Krijgsman. De molen stond bij de sluis en het stoomgemaal. Volgens het kadaster was de molen het laatste in het bezit van de familie Schavemaker. Toen het malen niet meer rendabel was, werd de molen in 1902 stilgezet en van zijn wieken ontdaan. De molenromp werd als opslagplaats gebruikt en in 1955 werd ook die verwijderd. Na de onttakeling van de molen is nog zonder succes geprobeerd om onder de naam Schavenmaker & Co. een mechanische maalderij voort te zetten. De Krijgsman had vroeger op zijn romp een bord hangen met een afbeelding van een Romeinse krijgsman.

De Krijgsman heeft gestaan naast Sluisbuurt 8 op een terreintje dat eigendom is van de firma v.h. F.Zonjee aan de Meldijk. Door verhuur aan tuinbedrijf Keijser zou het terrein worden afgevlakt voor opslag van plantmateriaal. De eigenaars waren gelukkig zo geïnteresseerd in de geschiedenis van hun dorp dat ze de vereniging Oud Uitgeest informeerden over de komende gang van zaken, waarop deze op haar beurt de archeologische werkgroep vroeg of zij gelegenheid had om een onderzoek te verrichten. De opgravingen zijn gestart op donderdag 19 april en beëindigd op dinsdag 2 mei 1990.

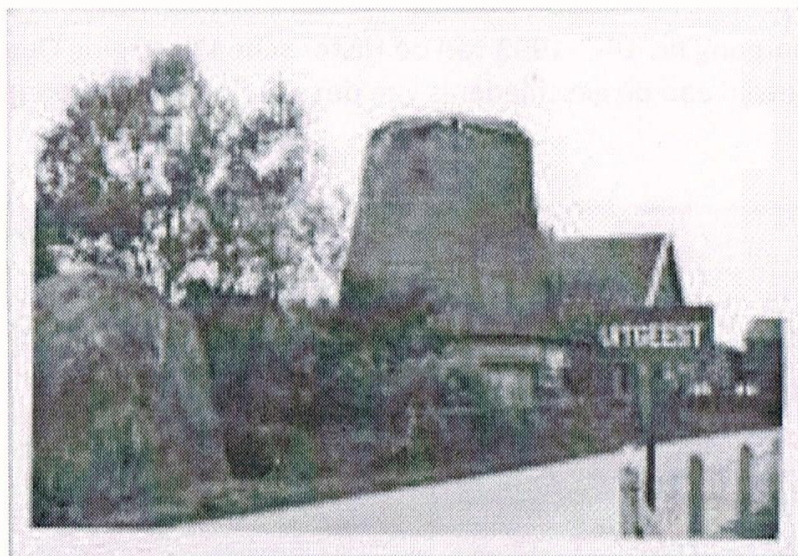
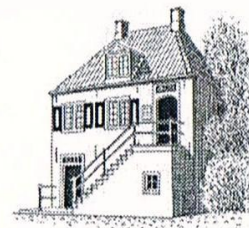
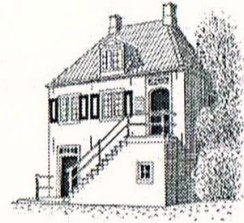

Foto 19: De Krijgsman onttakeld

Het veldonderzoek

Omdat niet precies bekend was waar de molen gestaan heeft, is er een proefsleuf gegraven van 13 meter lang en 80 cm breed. Aan de westkant van het terrein, vlak tegen het huis Sluisbuurt 8 werden de penanten en de veldmuren van de achtkantige bovenkruier aangetroffen. Verder kwamen nog tevoorschijn: een bestraat pad en een kleine fundering. Uit een naast deze fundering opgegraven sonderingsput bleek dat het bovenste gedeelte van de ophoging, die waarschijnlijk aangelegd was om de molen op dijkniveau te krijgen, bestond uit een meter zand en dat daaronder klei gebruikt was. De losse vondsten in de halve meter diepe proefsleuf waren onbelangrijk op een glasvondst na. Buiten de funderingen van de achtkant kwamen er grote gemetselde kolommen aan het licht waarvan de opgravers na enige tijd in de gaten kregen dat het de voeten (teerlingen) van een standaardmolen waren. E.Blok, een leerling van de vrijwillige molenaars, kon de werkgroep technisch ondersteunen. De achtkant was niet meer compleet aanwezig. Er waren de nodige penanten en delen van de veldmuren verdwenen. Ook zijn er fundamenten van een loodsje en een schuur gevonden. In het loodsje heeft een handkar gestaan volgens een buurman en in de schuur een dieselmotor om het maalwerk, na het verwijderen van de wieken, te laten draaien. Ook zijn er met een metaaldetector vier munten gevonden, waaronder een duit uit 1671 uit de stad Utrecht en een duit uit 1768 met het wapen van Overijssel. In de teerlingen zijn kloostermoppen gevonden uit de jaren 1250-1260 (!!).

Vereniging Oud Uitgeest

De Hutgheest jaargang nr. 14-2-1993 van de Historische Vereniging Oud Uitgeest is vrijwel geheel gewijd aan de geschiedenis van deze molen en zijn voorgangers en molenaars.

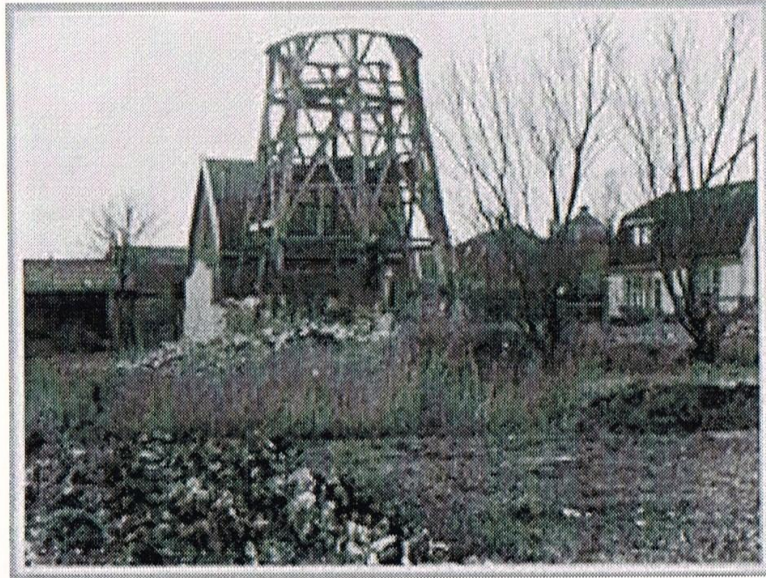
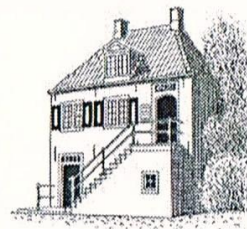

Foto 20: De romp wordt verwijderd

Foto 21: Veld aan de Meldijk waar de Krijgsman gestaan heeft

De Daadelboom

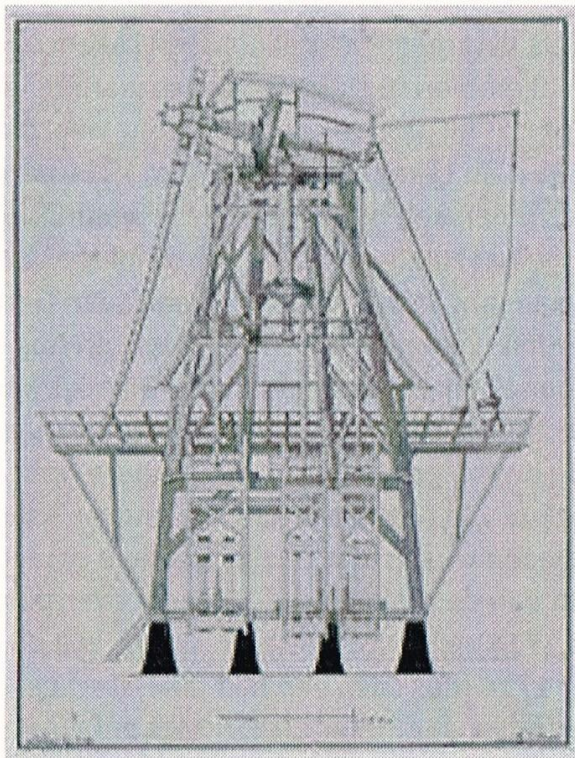
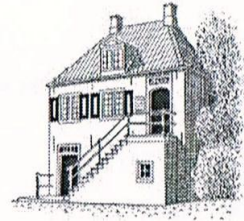

Foto 11: Pentekening van een achtkantige bovenkruier

Gegevens

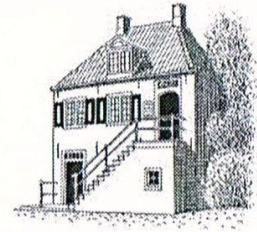
Naam:	De Daadelboom
Ligging:	Aan het Uitgeestermeer
Locatie:	N 52,527441 O 4,724490
Plaats:	Uitgeest
Gemeente:	Uitgeest
Bouwjaar:	1691
Verdwenen:	ca. 1769
Type:	Stellingmolen
Aandrijving:	Windmolen
Functie:	Oliemolen, later verfmolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 06660 u
Constructie:	Romp: Achtkantige bovenkruier Kruierwerk: Buitenkruier

Vereniging Oud Uitgeest

Geschiedenis

Op 23 november 1691 verkreeg Pieter Jacobssen Lakencoper uit Uitgeest het windrecht voor een oliemolen te Uitgeest, tegen jaarlijks windgeld van 8 pond. Uit de geschiedenis blijkt dat hij niet de enige eigenaar was, maar meer compagnons had. Op 9 maart 1695 nam Lakencoper voor ruim f 320 een 1/16 deel van de molen over van Huybertus Immerseel, burgemeester te Harlingen en Cornelis Miesse in opdracht van Susanne ten Haeff, weduwe van dominee Wittebol. Op 15 januari 1702 kocht Lakencoper van Frans Jansz., Gerrit Rickersz., Jan Gerritsz. Visser d'Oude, Sijme Hesselsz. en Jan Gerritsz d'Jonge elk een 1/16 deel en nog eens 3/32 deel van Ameke Cornelisz. voor zijn moeder Aegte Claes. Dit alles kostte hem toen ca. f. 1238. In 1710 blijkt de functie van de molen veranderd te zijn naar verfmolen. Verder blijkt Jacob Coogh voor de helft eigenaar te zijn. De andere helft blijkt door diens vader Pieter Jacobsz. Coogh te zijn nagelaten aan zijn andere zoon Steffen Pietersz. Coogh. Toen ook deze overleden was, trouwde zijn weduwe opnieuw met Jan Martensz. Vroom en de 2^e helft van de molen werd aan hem overgedragen. Vroom verkocht die helft op 13 februari 1714 aan Jacob Pietersz. Coogh, die dus de hele molen in bezit kreeg. Op 1 oktober 1714 (dus ruim een half jaar later) verkocht Coogh de molen voor f. 1550 aan verfmolenaar Pieter Claasz. Met enkele voorwaarden als gespreide betaling en gedeeld bezit van de oliebakken. Uit het verpondingsregister van 1729 blijkt de molen voor 8 ponden op naam te staan van Pieter Claesz Hart. Uit een verkoopakte van 2 mei 1745 aan Claes Corn Kuyl blijkt dat hij de molen voor f. 3000 verkocht. Op 21 juni 1757 werd de molen overgeschreven op naam van Heyndrik van Leyden. Deze droeg t/m 1769 het windgeld af, daarna zal de molen dus verdwenen zijn. Op de kaart van het Hoogheemraadschap van uitwaterende Sluizen van 1745 staat 200 meter westelijker een molen aangegeven, mogelijk is dat de juiste locatie van de Daadelboom.

De Cnollenbijter

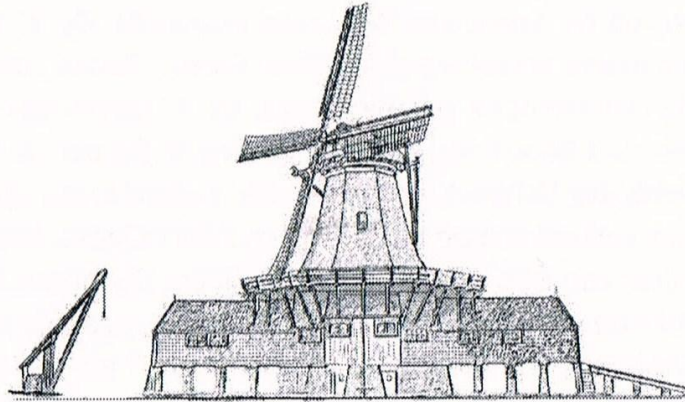
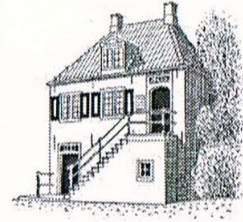

Foto 15: Tekening Achtkantige bovenkruier met schuur

Naam: De Cnollenbijter
Ligging: Aan de Tochtsloot
Locatie: N 52,519182 O 4,781838
Plaats: West Knollendam
Gemeente: Zaanstad
Bouwjaar: 1628
Verdwenen: 1804 gesloopt
Type: Stellingmolen
Kenmerk: Molen met schuur
Aandrijving: Windmolen
Functie: Oliemolen
Nummer: Ten Bruggencatenummer: 06499 x
Constructie: Romp: achtkantige bovenkruier Kruierwerk: Buitenkruier

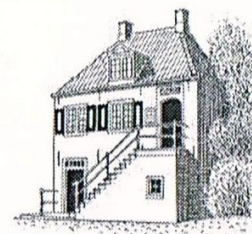

Geschiedenis

De Cnollenbijter werd omstreeks 1628 gebouwd. De windbrief werd op 10 november 1628 aan Symon Jansz. uit de banne van Westzaan uitgereikt. Op 22 juni 1670 wordt De Cnollenbijter tegen brand verzekerd door Allert Claesz. Roodt., die later ook de nabijgelegen oliemolen De Herderin gaande houdt. Op 12 november 1693 werd deze verzekering herzien en sluit Roodt nog een verzekering af die ook de lading van de molen dekt. De Cnollenbijter behoort, net zoals vele molens in die tijd, toe aan diverse lieden. Op 11 mei 1701 verkochten de kinderen van Allert Claesz. Roodt 3/8 deel van de Cnollenbijter aan Dirck Jbz. Busch, Aris Claesz Coopman, Claes Claesz. Claesen en Theunis Allertsz. Heertjes. De eerste en laatstgenoemde personen hadden ook aandelen in de Knollendamse oliemolens "De Herderin" en "'s Lands Welvaren". Door de jaren heen werden deze aandelen veelvuldig verhandeld. Ook de Cnollenbijter doet mee aan het op 17 juni 1727 opgerichte olieslagerscontract voor ladingen. De molen wordt door Bruyn Mostert verzekerd. Op 17 april 1774 zijn alle aandelen van de Cnollenbijter in handen van Pieter de Jager, die burgemeester is van Wormerveer. Op 3 mei 1783 laat hij de opstallen van de Cnollenbijter verzekeren bij het olieslagerscontract. De molen wordt dan getaxeerd op f. 4.200. Pieter de Jager verhuurt de Cnollenbijter aan Cornelis Jager Berritsz., vermoedelijk familie van hem. Ook is Pieter de Jager eigenaar van de Wormerveerse oliemolen "De jonge Haas", die hijzelf gebruikte en bediende. Op 7 februari 1789 overlijdt Pieter de Jager, de Cnollenbijter komt dan in handen van Cornelis Gerritsz. De Jager. Verder bestaat zijn erfenis uit diverse aandelen in schepen, grote voorraden granen en contant geld. In de Jonge Haas waren nog de navolgende goederen aanwezig: 7,5 last lijnzaad, 200 amen raapolie, 80 amen lijnolie, 11.000 raapkoeken, 13.500 murwe koeken (= lijnzaadkoek met hoog vetgehalte) en 200 harde lijnkoeken. Na het overlijden van Cornelis Gerritsz. De Jager in 1794 gaat de molen over naar de dochter van Pieter de Jager, Neeltje de Jager en haar man Pieter Geel. Pieter Geel houdt de molen tot 1804 in bedrijf. Op 28 mei van dat jaar laat hij de molen uitschrijven bij het OC. Kort daarna is de Cnollenbijter gesloopt. Op 26 maart 1805 verkocht Pieter Geel het lege erf van de molen.

Verklaring: 1 Zaanse last = 27 mud = 36 zakken graan

1 Aam = 60 stoop = 120 mingel = ca. 145,5 liter zaadolie

De Vrede

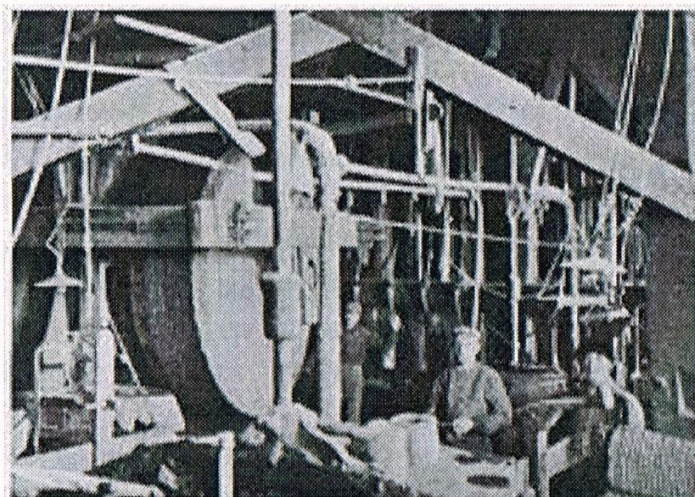
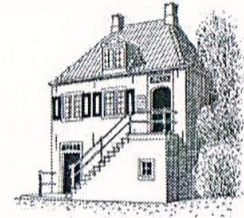

Foto 16: Interieur van de oliemolen de Vrede

Gegevens

Naam:	De Vrede
Ligging:	Aan de Tochtsloot
Locatie:	N 52,519105 O 4,780734
Plaats:	West Knollendam
Gemeente:	Zaanstad
Bouwjaar:	1750
Verdwenen:	1872 gesloopt
Type:	Achtkantige stellingmolen
Kenmerk:	Molen met schuur
Aandrijving:	Windmolen
Functie:	Oliemolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 01107 n
Constructie:	Romp: achtkantige bovenkruier Kruierwerk: Buitenkruier

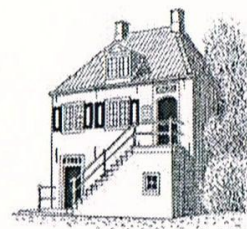

Geschiedenis

De Vrede werd gebouwd in 1750. De windbrief voor de molen werd op 16 november van dat jaar verleend aan Cornelis Blank en Company. Dit werd als volgt beschreven: "Op 16 november 1750 krijgt Cornelis Blank van de regenten van Uytgeest in qualiteit als ambachtsheeren van Uytgeest het windrecht voor een dubbele olymolen opgeregt aan de Togtsloot in den banne van Uytgeest genaamt de Vreden, tegen betaling van agt carolus guldens vrij gelt voor een jaar waarvan het eerste jaar verschenen sal sijn ultimo juli seventien hondert eenenvijftig". De molen was echter al in bedrijf, want op 16 mei 1750 werden zowel molen als lading verzekerd bij het OC (= olieslagerscontract). Op 14 februari 1778 overlijdt Cornelis Blank. Het grootste gedeelte van de Vrede komt dan in het bezit van zijn zoon Maarten Blank. De resterende aandelen verkrijgt hij in 1789. Op 18 mei 1796 verkocht Maarten Blank de Vrede aan Vasterd Vas uit Wormerveer. Vas was een van de grote molen bezitters uit de 19^e eeuw. Hij zou zo'n 16 oliemolens bezitten.

De meeste van deze molens stonden in de buurt van Wormerveer. Als hij in 1808 overlijdt, zet zijn zoon Jan Vas de zaken voort. Dit doet hij tot zijn overlijden in 1824. Tot 1845 blijft de Vrede binnen de familie Vas. In dat jaar echter, verkoopt Catharina Vas Visser de molen aan Willem Kaars Sijpesteijn, een zeildoekmaker en scheepsreder uit Krommenie. De verkoopprijs voor de Vrede was f. 6.000. De Vrede blijft tot 1872 olie slaan op windkracht. In dat jaar wordt de molen tot stellinghoogte afgebroken en gaat een stoommachine voortaan voor de aandrijving zorgen. De Vrede blijft tot 14 Augustus 1880 verzekerd in het OC. Daarna treden zij uit met de Vrede. Hun enige windmolen, de naastgelegen Bakker, blijft wel verzekerd bij het OC. De fabriek de Vrede wordt in de loop van de jaren uitgebreid. In 1936 neemt de firma Kaars-Sijpesteijn de Firma Crok en Laan over. Deze firma was eigenaar van de stoomolieslagerij de Engel. In 1971 gaat het bedrijf over naar Unilever. Omstreeks 1990 worden de panden van de Vrede gesloopt. Een koppel kantstenen, dat dienst heeft gedaan in de fabriek, staat nog steeds opgesteld in West Knollendam. Het onderchtkant van de molen is tot de jaren zeventig nog aanwezig geweest in de fabriekspanden.

Vereniging Oud Uitgeest

De Herderin

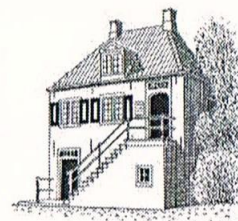
Foto 14 Achtkantige bovenkruier de Bakker

Er zijn geen foto's bekend van de Herderin, daarom deze foto van de Bakker.

De Herderin had dezelfde bouwstijl.

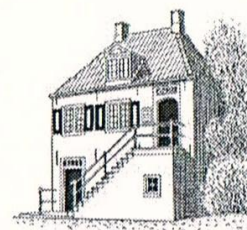
Naam: De Herderin
Ligging: Aan de Tochtsloot
Locatie: N 52,519197 O 4,782958
Plaats: West Knollendam
Gemeente: Zaanstad
Bouwjaar: 1694
Verdwenen: 1809 -1814 gesloopt
Type: Stellingmolen
Kenmerk: Molen met schuur
Aandrijving: Windmolen
Functie: Oliemolen
Nummer: Ten Bruggencatenummer: 06499 Y
Constructie: Romp: achtkantige bovenkruier

22

Geschiedenis

De Herderin werd gebouwd in 1694. Op 27 mei 1694 werd de molen verzekerd tegen brand door Simon en Allert Theunisz. Heertjes. Wanneer de molen zou afbranden kregen beide broers van de andere deelnemers in deze verzekering een bedrag van 150 of 250 gulden uitgekeerd. De hoogte van dit bedrag was afhankelijk van het feit of de deelnemer een enkelwerks of een dubbelwerks (1 of 2 aandrijvingen voor de oliepersen) oliemolen bezat. Ook werd op 7 mei 1694 de lading van de Herderin verzekerd, deze stond echter alleen op de naam van Allert Heertjes. Zijn broer, Simon, verzekerde de lading van de naastgelegen oliemolen 's Lands Welvaren. De windbrief van de Herderin werd op 14 maart 1695 uitgereikt aan Theunis Allertsz.. Heertjes, de vader van de twee broers. De Herderin werd bij de oprichting van het olieslagerscontract voor ladingen op 14 juni 1727, door Jacob Bus uit Uitgeest, verzekerd. Jacob Bus bezat 5/16 deel van de Herderin, de rest van de molen was nog steeds in bezit van Theunis Allertsz. Heertjes. In 1731 komt de gehele molen op naam van Jacob Bus te staan. De opstallen van de Herderin werden op 3 mei 1783 verzekerd bij het olieslagerscontract. Tot 1796 blijft de molen in het bezit van de familie Bus, hierna komt de molen in het bezit van Leendert Boon, die getrouwd was met een dochter van Cornelis Bus. Hij blijft olieslaan onder de firmanaam: Cornelis Busch & Zoon. Wanneer de olie verdwijnt, is niet bekend, maar in ieder geval sneuvelt de Herderin in de slechte tijd aan het eind van de Franse bezetting. De molen is gesloopt ergens tussen 1809 en 1814.

De Bakker

Foto 12: De Bakker aan de Tochtsloot

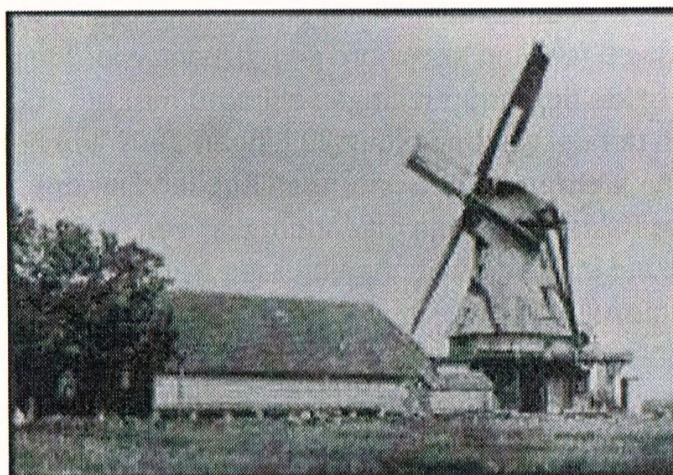
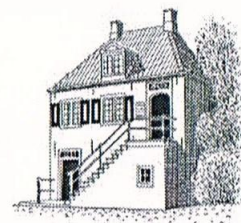

Foto 13: De Bakker

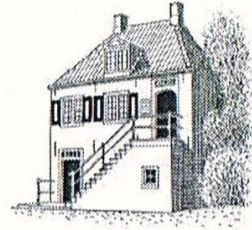
Gegevens

Naam: De Bakker
Ligging: Aan de Tochtsloot
Locatie: N 52,518793 O4,786676
Plaats: West Knollendam
Gemeente: Zaanstad
Bouwjaar: 1689
Verdwenen: 1909 verbrand
Type: Stellingmolen

Vereniging Oud Uitgeest

De Bakker werd in 1689 gebouwd als hennepkoek molen. Hendrik Barentz kreeg op 5 augustus van dat jaar de windbrief. Jacobus Fortuin, directeur van de firma P.Fortuin & Zn., meldde op 5 februari 1863 een blikseminslag in de oliemolen De Bakker aan de Tochtsloot in West Knollendam. De volgende dag kwamen de molenmakers L. Fortuin uit Wormerveer en S. Otter uit Zaandijk om, in opdracht van de gecommiteerden, de schade op te nemen. Zij rapporteerden als volgt: "Een roede en de as werden getroffen. De arbeiders verklaarden dat de molen met de roed voor de borst stond, zonder zeilen en met acht houten af. Aan de roed is geen brandschade, maar er zijn wel tekenen van vuur en as te ontdekken, zijnde onderin de as en aan de kop een gat gebrand van tamelijke grootte". De roed bleef afgezien van enkele kleine reparaties behouden. De schade werd getaxeerd op f. 580. Nog dezelfde avond bespraken de gecommiteerden in een buitengewone vergadering in herberg De Zwaan in Zaandijk het schaderapport, dat zij besloten over te nemen. Direct werd Jacobus Fortuin binnen geroepen en hem werd de vraag voorgelegd of hij tevreden was met de taxatie. "Ik zal dit eerst met mijn broer bespreken en zal u uiterlijk maandag 9 februari antwoord geven", antwoordde hij. Dit overleg was positief, want beide directeuren gingen akkoord met het voorgestelde bedrag. Maar in de nacht van donderdag op vrijdag 22 januari 1909 liep het minder goed af. Omstreeks 1 uur werden de bewoners van Knollendam opgeschrikt door brandalarm. De Bakker, die toen eigendom was van de firma P.Kaars Sijpesteijn uit Krommenie, stond in lichterlaaie. Aan blussen viel niet meer te denken en de oude molen stortte al snel in. Omdat er een grote voorraad olie en turf in de schuren lagen, duurde het lang voordat de brand geblust was. De spuitgasten van west- en oost Knollendam leverden nog wel een huzarenstukje om het aangrenzende perceel, op slechts 1 meter van de schuur, te behouden. De molen was voor f 3.500 verzekerd en de lading liep voor f 6.346 schade op. Zoals gebruikelijk kwam de schaderegeling snel opgang. Al de volgende ochtend kwamen de gecommiteerden van het Olieslagerscontract bijeen. Het reservefonds was niet genoeg en men ging over tot het uitgeven van obligaties met een totale waarde van f 14.000. Op woensdag werden de restanten van de geredde lading geveild en binnen 2 dagen had de eigenaar P.Kaars Sijpesteijn zijn geld. Het was de laatste uitkering die het olieslagerscontract in zijn 185 jarig bestaan moest doen. Na de brand bestond het contract nog 3 jaar, maar daarin bleef het van brand bespaard.

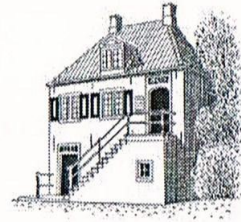

De Sluiswachter

Foto 10: Paltrokmolen De Gekroonde Poelenburg op de Zaanse Schans
Er zijn geen foto's van de Sluiswachter, de Sluiswachter zag er ongeveer hetzelfde uit.

Vereniging Oud Uitgeest

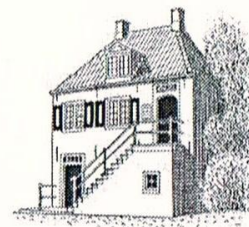
Gegevens

Naam:	De Sluiswachter
Ligging:	Aan de Tochtsloot
Locatie:	N 52,519001 O4,785155
Plaats:	West Knollendam
Gemeente:	Zaanstad
Bouwjaar:	1645
Verdwenen:	1703 omgewaaid
Type:	Grondzeiler
Aandrijving:	Paltrokmolen
Functie:	Zaagmolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 06500 a
Constructie:	Onderkruier

Geschiedenis

De windbrief voor deze molen werd op 12 december 1645 verstrekt aan Willem Pauwelsz. Coster uit Uitgeest. Jaarlijks moet de eigenaar van de Sluiswachter een bedrag van 3 ponden windgeld betalen. Op 19 februari 1676 presenteren de erfgenamen van Claes Sijmen Arentses en Aagte Cornelis uit West Knollendam "een saegmolen met sijn erf en de gehele sloot aan de oostzijde van het molenwerf binnen de banne bij Cnollendam, belent ten westen Cornelis Gerritsz., met een vrije overgangh over de Vijverkamp. Indien de molen vervoert zal worden, behouden de erffgenamen het erff, tegen 125 gulden".

Koper werd Jellis Gerrits, die de molen doorverkoopt aan Jan Pietersz. Backer en Jacob Jacobsz. Hartog. Op 21 november 1677 verkoopt Hartog zijn halve aandeel in de molen aan Backer, omdat hij naar Delft is verhuisd. Op 15 januari 1699 werd de Sluiswachter genoemd bij de verkoop van 2/3 deel van de naastgelegen oliemolen "de Bakker". Het einde van de molen komt op 8 december 1703. Met het windgeld van 3 gulden per jaar en het omwaaien van de molen, kan deze molen met zekerheid als paltrokmolen worden beschouwd.

De Waterdief

Gegevens

Naam:	De Waterdief
Ligging:	Aan de Nieuwendam
Locatie:	N 52,497182 O4,733028
Plaats:	Busch en Dam
Gemeente:	Uitgeest
Bouwjaar:	1731
Verdwenen:	1926 gesloopt
Type:	Grondzeiler
Kenmerk:	Rietgedekte bovenbouw
Aandrijving:	Windmolen
Functie:	Poldermolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 00407
Constructie:	Romp: Achtkantige bovenkruier Kruierwerk: Buitenkruier Vlucht: Rad ca. 17 meter Inrichting: Scheprad 2,3 meter, 26 cm breed

Geschiedenis

De bouw van dit molentje heeft nogal wat emoties los gemaakt, vooral van de zijde van Krommenie. De bedoeling van deze molen was dat hij de 'Honderd Morgen' polder, die nogal hoog lag, van water zou voorzien in droge perioden. Dit water zou hij opmalen uit de Ham. De zeildoekfabrikanten waren bang dat hij teveel water zou wegmalen, waardoor dit aangevuld zou moeten worden met zeewater. Dit zou door het vee niet gedronken kunnen worden en de kwaliteit van de hennep zou sterk achteruit gaan. De molen zou in het begin "De Slof" zijn genoemd. Maar de naam is, vanwege de voorgeschiedenis, veranderd in "De Waterdief". De molen werd aangenomen en gebouwd door Jan Otte van der Woude voor een bedrag van f 2795. De bouwsom werd hem in 2 termijnen betaald en wel op 12 augustus en 26 oktober 1731. Het was een klein achtkantig molentje, rietgedekt en voorzien van een scheprad. De molen had een vlucht van ongeveer 17 meter. Nadat de molen in bedrijf genomen was bleken de bovengenoemde problemen zwaar overdreven te zijn. De molen stond op de grens met Uitgeest en was gebouwd bij het buurtschap Busch en Dam. In 1926 werd de molen vervangen door een elektrisch gemaaltje.

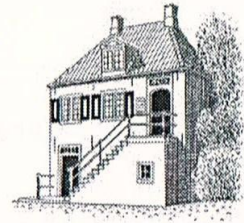

Foto 22: De Waterdief

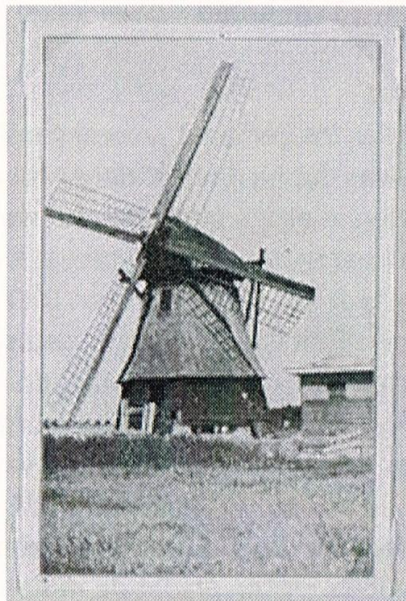

Foto 23: De Waterdief

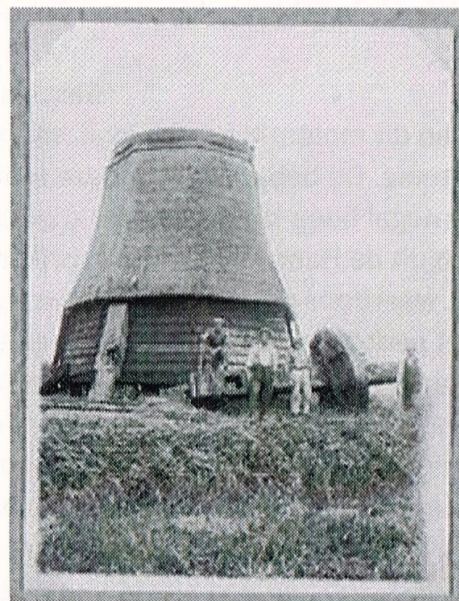
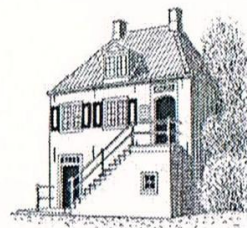

Foto 24: De molen wordt gesloopt

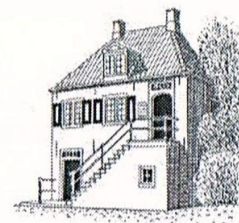
De Spin

Foto 25: De Spin aan de Markervaart

Gegevens

Naam:	De Spin
Ligging:	Aan de Markervaart, iets ten zuiden van het dorp
Locatie:	N 52,526911 O4,779993
Plaats:	Markenbinnen
Gemeente:	Graft – De Rijp
Bouwjaar:	1651
Verdwenen:	1927 gesloopt
Type:	Grondzeiler
Aandrijving:	Windmolen
Functie:	Poldermolen
Nummer:	Ten Bruggencatenummer: 00110
Constructie:	Romp: Achtkantige bovenkruier Kruiwerk: Buitenkruier Vlucht: Rad 22,28 meter Inrichting: Scheprad 4,96 meter, 38 cm breed Vanaf 1879 Vijzel

Geschiedenis

De molen zorgde voor de bemaling van de Markerpolder, die ontstaan was door de aanleg van de Markervaart. Hij werd gebouwd als buitenkruier met staart en scheprad en begin 20^e eeuw verbouwd tot een binnenkruier. Hij kreeg in 1865 een nieuwe bovenas van de firma Wed. A. Sterkman en Co. te 's Gravenhage. In 1879 werd een vijzel geplaatst. In 1926 werden er al plannen gemaakt voor afbraak, waarmee in 1927 begonnen werd. Op de fundamenten van De Spin werd een huis gebouwd voor de machinist met daarin een elektrisch bemalingssysteem voor de polder. Dit werd door het polderbestuur goedkoper geacht dan windbemaling. Achteraf bleek dit twijfelachtig te zijn. De Spin was waarschijnlijk de enige molen die het dorp Markenbinnen ooit heeft gehad. De molen werd gebouwd in 1651 en bemaalde de Markerpolder met een oppervlakte van 185 hectare. Oorspronkelijk was de Markerpolder een onderdeel van de Krommenieër Woudpolder. Met de aanleg van de Markervaart kwam de Markerpolder geïsoleerd te liggen in het Starnmeer. Nadat het Starnmeer in 1643 werd drooggelegd, werd de Markerpolder een onderdeel van het Starnmeer met een eigen molen. De Spin werd gebouwd als schepradmolen en behoorde tot het type bovenkruier. Later werd de Spin uitgerust met een vijzel *. Omstreeks 1910 werden de staart * en de schoren * van de molen zo slecht dat zij vervangen moesten worden. Schijnbaar was dit zo duur dat het polderbestuur besloot om de molen als binnenkruier in te richten. De Spin bleef tot 1927 in bedrijf, hij werd vervangen door een elektrisch gemaal. In juni 1927 werd de molen gesloopt. Overigens: Volgens ten Bruggencate was het bouwjaar 1843 en heeft de molen dus een voorganger gehad.

* Verklaring:

Vijzel: De vijzel is een soort schroef. Het water wordt door de schroef van laag naar hoog gebracht. De eerste vijzels waren van hout. Sinds 1900 zijn er ook stalen vijzels.

Staat: Deze balk loopt vanaf de achterkant van de molenkap naar beneden tot bijna op de grond of de stelling. Aan de balk zitten de schoren vast.

Schoren: Balken die samen met de staart onderdeel zijn van het kruitwerk van de buitenkruier.

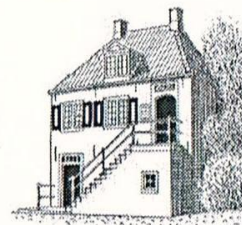

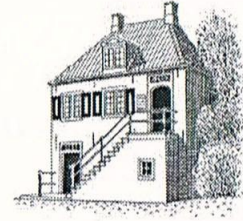
Foto 26: Ansichtkaart De Spin uit 1920

Foto 27: De Spin met op de voorgrond het polderbestuur (1927).

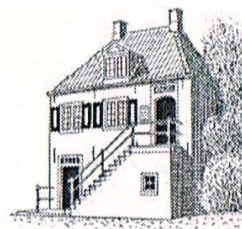
Aan het Markenbinnen (destijds gemeente Uitgeest) stond molen de Spin. Gebouwd in 1651 en gesloopt in 1929. Gebouwd als bovenkruier en later veranderd in binnenkruier. De molen heeft ook nog dienst gedaan als seinmolen. Deze ansichtkaart dateert uit 1920. Duidelijk is de seinmast op de molen te zien. In de Markervaart vaart een salonboot van de Alkmaarder Packet.

Vereniging Oud Uitgeest

Bronnen:

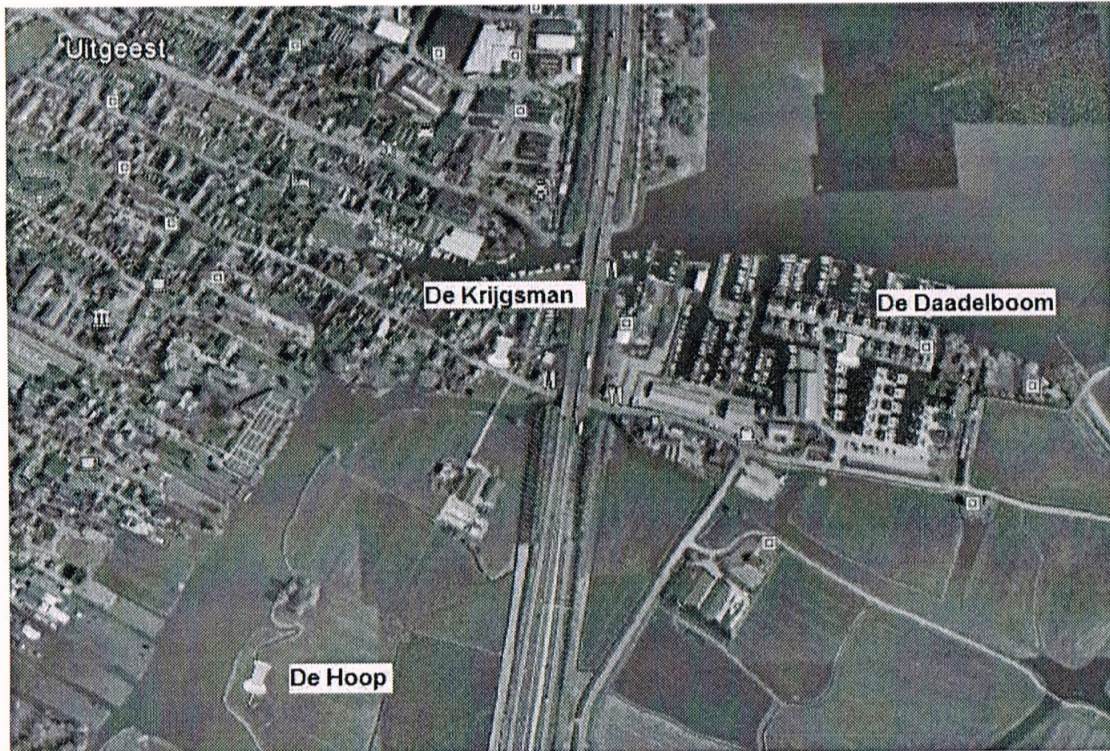
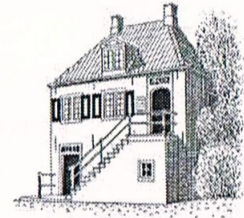
- Molens in de Banne Uitgeest van dr. A.J. Kölker 1990
- De Hutgheest jaargang 14-2 uit 1993
- Allemolens.nl
- www.regiocanons.nl
- Beeldbank NH
- Beeldbank Vereniging Oud Uitgeest
- Database van Verdwenen molens in Nederland
- www.duizendzaansemolens.nl R. Couwenhoven
- Gedenkboek van het olieslagerscontract 1912
- Molens in de Zaanstreek in ansichtkaarten deel 1, Neuhaus 1987
- Het olieslagerscontract R. Couwenhoven 2001
- Duizend Zaanse molens van P.Boorsma 1968
- 250 Zaanse molen Dr. A.J. Kölker 1990
- Encyclopedie van de Zaanstreek 1990
- Molens te Assendelft van P. Boorsma
- Wikimedia.org
- Google Maps

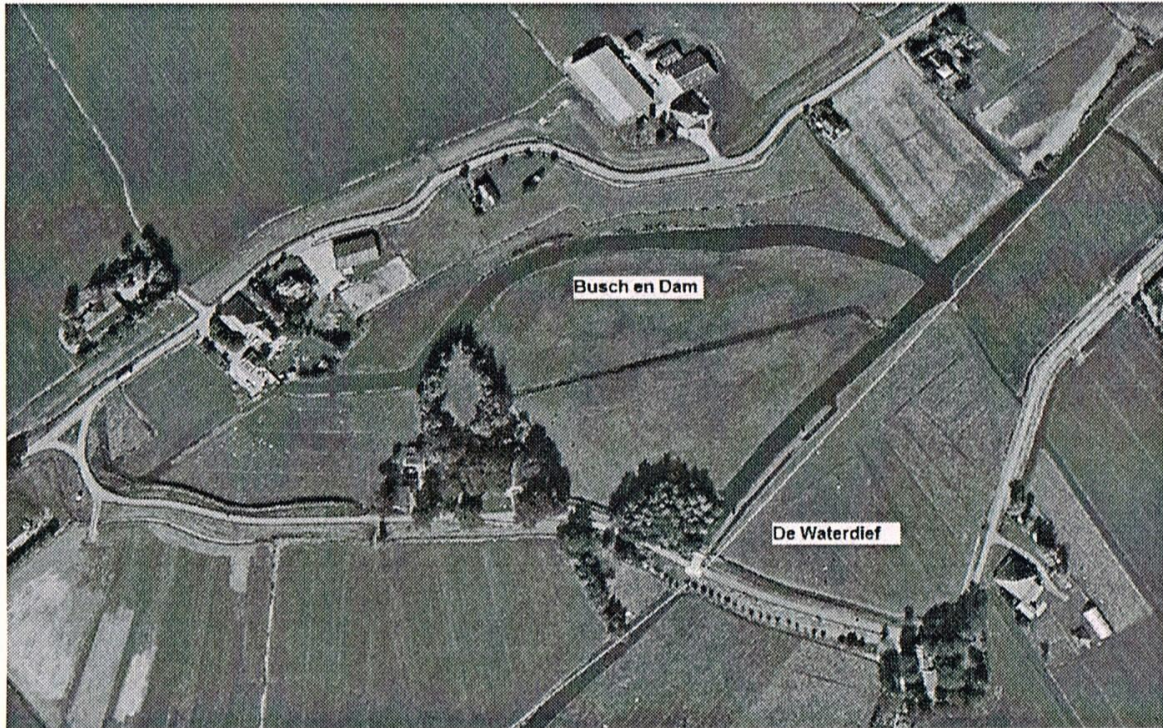
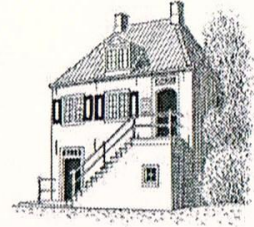
Overzicht waar de molens gestaan hebben

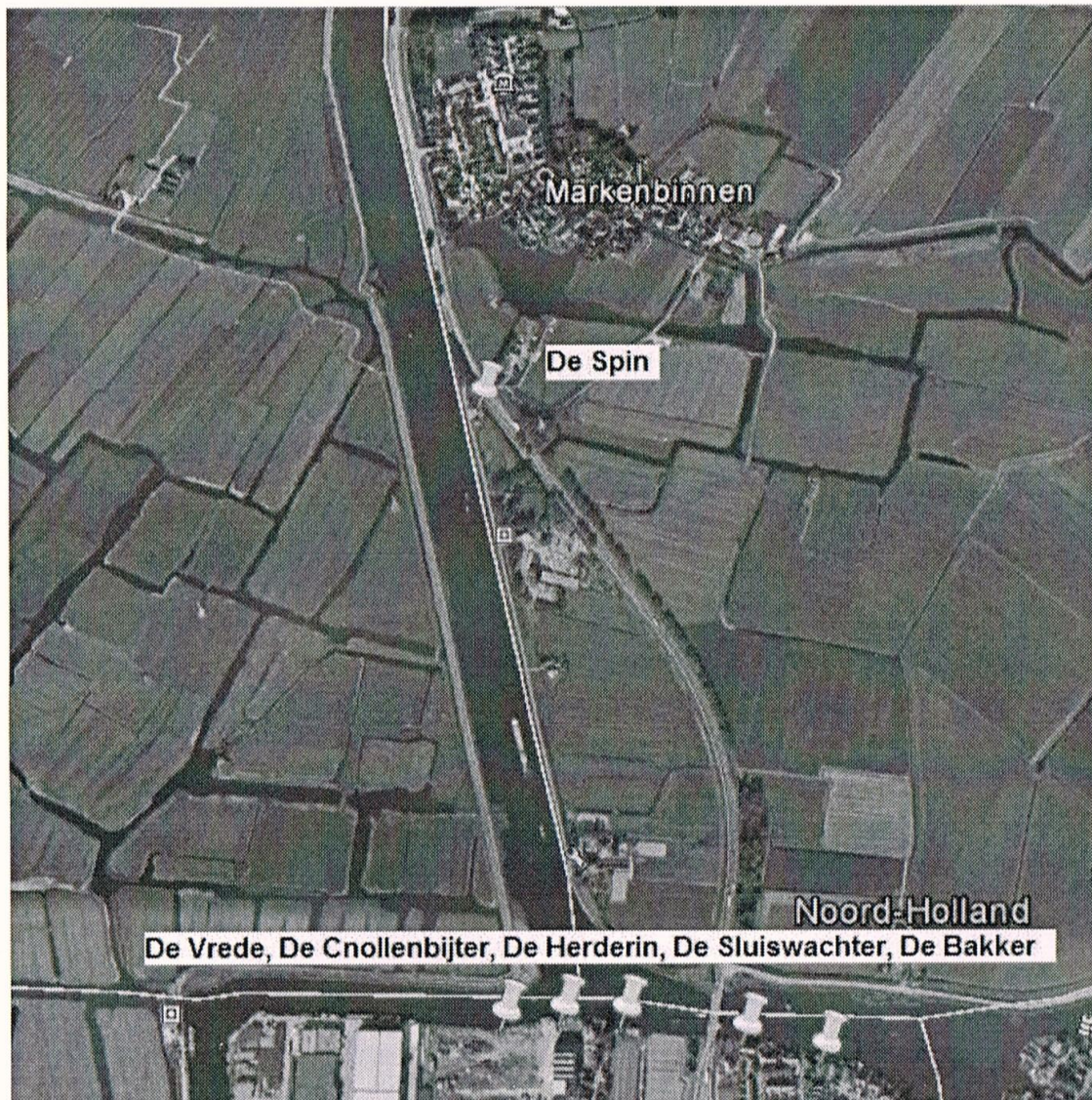
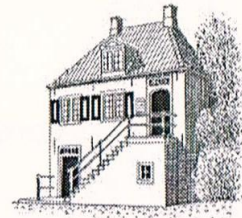
Met behulp van Google Maps en de (bekende) locatie van de diverse molens is bijgaand overzicht gemaakt.

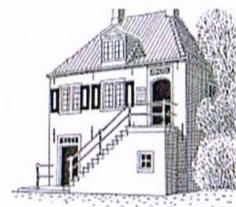
De 3 molens: De Krijgsman (Korenmolen), De Hoop (Zaagmolen) en de Dadelboom (Olie- later verfmolen) stonden in de directe omgeving van het dorp Uitgeest.

De poldermolen De Waterdief stond bij Busch en Dam

Watermolen De Spin stond aan de Markervaart en de oliemolens De Vrede, De Cnollenbijter, de Herderin, de Bakker en de houtzaagmolen De Sluiswachter stonden aan het Molletjesveer in West Knollendam.

Slot

Dit was een kort verhaal en zeker niet volledig over de molens verbonden aan de straatnamen in Uitgeest Zuid. Aanvullingen, opmerkingen en vooral foto's van deze molens zijn van harte welkom bij de Vereniging Oud Uitgeest.

Foto 28: het Regthuys. Hier kun je ons vinden op: maandagmiddag van 13.30 tot 15.30 uur en op dinsdagavond van 19.30 tot 21.00 uur.

Vereniging Oud Uitgeest

Locatie en contactadres:

Vereniging Oud Uitgeest
Kerkbuurt 3
1911 CM Uitgeest

Secretaris Jan van Baar
tel. 0251 - 31 42 90
e-mail: secretaris@ouduitgeest.nl

Website adres: www.ouduitgeest.nl